

РОЗДІЛ 1

ВСТУП ДО МІКРОЕКОНОМІКИ

ТЕМА 1

ПРЕДМЕТ І МЕТОД МІКРОЕКОНОМІКИ

- *Проблема обмеженості ресурсів і необхідність вибору. Альтернативність цілей використання обмежених ресурсів і раціональність поведінки суб'єктів ринкових відносин.*
- *Зміст, співвідношення та генезис термінів “політична економія”, “економічна теорія”, “теоретична економіка”, “економікс” та ін.*
- *Предмет дисципліни “Мікроекономіка” (“Економіка”, “Теоретична економіка”, “Економікс”). Макро- та мікроекономіка як найважливіші складові сучасної теоретичної економіки.*
- *Методологія мікроекономіки: граничний аналіз, моделювання: графічне, аналітичне, табличне; оптимізація й визначення рівноваги тощо. Нормативна й позитивна економіка.*
- *Мікросистема у ринковій економіці. Матриця ринкових форм. Основні характеристики (ознаки) ринків досконалої та недосконалої конкуренції.*

1.1. ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ І НЕОБХІДНІСТЬ ВИБОРУ

Економіка та економічні відносини взагалі виникають як результат того, що обсягу тих чи інших ресурсів (не має значення, споживання чи то виробництва) не вистачає для задоволення потреб у них. Для кращого засвоєння цього ключового феномену давайте припустимо, що на завтра ви прокинулися, маючи привілеї отримувати або споживати будь-що безкоштовно: будинок з басейном, телевізор з екраном на 17,5', невеличкий літак та яхту для цілорічних мандрів, Роллс-Ройс тощо. Помріємо. Наступного ранку з'ясувалося, що усі інші люди також отримали подібні привілеї. Уявляєте, що буде відбуватися? Нескінченні черги біля одного магазину будуть плавно перетворюватися на черги біля іншого. Найпопулярнішим товаром будуть записні книжки, де треба буде записувати, на який товар, де саме і за яким номером ви рахуетесь. Цей приклад пояснює феномен нестачі.

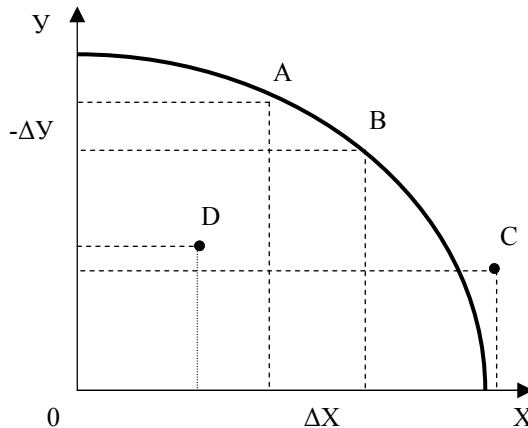
Нестача (scarcity) – незбалансованість між бажанням придбати товари й послуги та можливостями задоволення цих бажань. Іншими

словами, це ситуація, коли ресурси, які використовуються для вироблення товарів та послуг, недостатні для задоволення потреб в цих товарах і послугах. Це, однак, не має відношення до задоволення попиту, оскільки не стосується грошового потоку.

Нестача є універсальною проблемою, яка стосується як багатих, так і бідних суспільств. Так, в країнах Африки (Ефіопія, Сомалі, Кенія, Замбія) на одиницю населення в 1981 р. вироблялося 86 % від рівня 1969-71 рр. (David N. Humen, с. 5). Причини такого стану представляють інтерес і для розуміння ситуації в нашій країні:

- поганий стан шляхів і високі транспортні витрати;
- нестача кваліфікованих сільськогосподарських менеджерів;
- нестача інформації про нові технології;
- нестача стимулів через політику низьких цін;
- політика низьких цін на імпорتنу продукцію, що зробило вітчизняне сільське господарство відносно більш витратним;
- слабка інвестиційна політика уряду.

Для ілюстрації концепції нестачі скористаємося кривою виробничих можливостей (production possibility curve). Хоча вона є досить спрощеною моделлю суспільства, що, використовуючи однакові ресурси, виробляє всього два товари (X та Y), крива виробничих можливостей дає змогу зрозуміти певні основні економічні концепції. У загальному вигляді вона може бути зображена, як це наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Крива виробничих можливостей

Показує різні комбінації двох товарів або послуг (X та Y), які можуть бути вироблені за умов повного використання ресурсів в економіці, де запаси ресурсів постійні, а технологія виробництва незмінна. Рішення про виробництво додаткової одиниці товару ΔX спричинять відмову від виробництва товару $-\Delta Y$.

Крива виробничих можливостей показує різні комбінації двох товарів або послуг (X та Y), які можуть бути вироблені за умов повного використання ресурсів в економіці, де запаси ресурсів постійні, а технологія виробництва незмінна. Рішення про виробництво додаткової одиниці товару X спричинятиме відмову від виробництва товару Y . Тобто економіка за умов нестачі має просто замінити ΔY на ΔX , інакше вона могла б прийняти рішення у точці C . Рішення щодо обсягів виробництва у точці D є недоцільним або неефективним, оскільки у цьому випадку економіка не використовує усі можливі ресурси.

Збалансованість ринку, тобто приведення у відповідність обмеженої кількості ресурсів з наявною знатністю їх отримувати, досягається за рахунок цін.

Ціна (price) – у загальному розумінні визначає, від чого треба відмовитися, щоб отримати замість цього кожену одиницю потрібного товару або послуги.

1.2. ПРЕДМЕТ МІКРОЕКОНОМІКИ. ЗМІСТ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ “ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ”, “ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ”, “ТЕОРЕТИЧНА ЕКОНОМІКА” ТА “ЕКОНОМІКС”

Для того, щоб добре орієнтуватися у чисельних термінах, галузях, рівнях та напрямках економічної теорії, введемо основні поняття, які відображають сучасне уявлення про економічну науку.

Політична економія (political economy) до наступного часу розглядається як загальне визначення досліджень економічних процесів [11, с. 329]. Термін має супутнє значення як взаємозв'язок між практичними аспектами політичних дій і чистою економічною теорією.

Економіка (economics) – суспільна наука, предметом якої є використання недостатніх економічних ресурсів з метою максимального задоволення необмежених матеріальних потреб суспільства.

Макроекономіка (macroeconomics) – наука про поведінку економіки як цілого. Економіка дезагрегується на такі складові, що уявляються нами як гомогенні, наприклад, зайнятість, ставка процента, індекс цін, грошова маса тощо, а детермінанти, що визначають поведінку цих складових, далі агрегуються в макроекономічні моделі, які відображають поведінку економічної системи в цілому [11, с. 256].

Мікроекономіка (microeconomics) є напрямком економічної теорії, який досліджує поведінку окремих економічних агентів, наприклад, індивідів, фірм, галузей виробництва [11, с. 276]. Мікроекономіка об'єднує методи визначення найкращого шляху діяльності

за рахунок систематичного дослідження всіх можливих альтернатив. Вона аналізує, що буде, коли рішення діяти різних учасників перетинаються.

Мікроекономіку часто називають гнітючою наукою. Таке означення пояснюється тим, що економісти часто приносять погані новини політикам і підприємцям, які захоплено розробляють проекти заходів та іноді не приймають до уваги можливі результати їх втілення. Це відбувається в зв'язку з тим, що економічний світогляд передбачає поступовий перегляд усіх можливих наслідків того чи іншого рішення.

Розглянемо, наприклад, деякі соціальні проблеми і наслідки прийняття щодо них певних рішень, спрямованих, як це видно у першому наближенні, до розв'язання проблеми.

Приклад 1. Відомо, що суспільство стурбоване зростанням кількості людей, які зловживають наркотиками. Це спонукає до розгляду різноманітних рішень. Припустимо, що уряд приймає більш суворі закони щодо наркоманії. Можливими наслідками такого рішення можуть бути наступні:

1. Зростання вуличних цін на наркотики, що в свою чергу через збільшення прибутковості операцій буде приваблювати більшу кількість ділків.
2. Стрімке підвищення маси отримуваного наркомафією прибутку збільшить ту його частку, яка витрачається на підкуп посадових осіб, що посилить корумпованість влади.
3. Наркомафія внаслідок зростання ризику втрат стає більш організованою, і боротьба з нею ускладнюється.
4. Зростання цін призводить до пошуку наркоманами додаткових джерел коштів, отже, злочини на ґрунті зловживання наркотиками стають більш тяжкими.

Приклад 2. Через високий дефіцит бюджету медичні заклади не отримують достатньо коштів для забезпечення нормального рівня медичних послуг. Припустимо, що приймається рішення розв'язати проблему шляхом створення мережі приватних лікувальних установ. Можливі наслідки:

1. Подальше погіршення державного медичного обслуговування, оскільки спостерігатиметься перетік кваліфікованих кадрів у більш високооплачувану приватну сферу.
2. Різке зростання витрат осіб на лікування.
3. Пошук додаткових джерел покриття витрат поза межами легальної економіки.
4. Зростання тіньового сектора в економіці.
5. Зменшення надходжень до бюджету.

Як видно, добрі на перший погляд наміри не завжди приносять такі результати, яких ми очікуємо. Отож мікроекономіка передбачає, що мають розглядатися всі наслідки – як позитивні, так і негативні.

Предмет мікроекономіки – мікроекономіка охоплює певну частину соціального життя: раціональну поведінку та ринковий обмін. Тепер вчасно зупинитися на цих двох ключових поняттях.

Раціональна поведінка (rational behavior) – може розглядатися:

- а) як метод – вчинки, які здійснюються на підставі міркування більше, ніж на підставі звичок, забобонів чи емоцій.
- б) як результат – дії, які є досягненням певної мети.

Споживач А. Соловейчик, який зайшов до крамниці з наміром придбати цигарки, раптом повернувся і вийшов. Він згадав, що тьотя Маня – власник і водночас продавець – минулого разу нагримала на нього, оскільки він випадково зачепив фікус, який збив на підлогу клітку з папугою Альбертом, після чого Альберт вже добу не може дійти до тям і забув усі свої ескадронні жарти, які так подобалися постійним клієнтам. У даному випадку споживачем керували емоції. Тож його поведінку не слід вважати раціональною.

Як ставитись до ірраціональної поведінки? По-перше, теорії, які ґрунтуються на раціональності, працюють краще. По-друге, ірраціональність враховується певним шляхом, коли розглядаються окремі сегменти, товари, ринки.

Раціональність у поведінці – це інструментальна концепція, що передбачає існування цілей. Мікроекономіка не досліджує процеси їх формування, а лише результат цього процесу – смаки, бажання, уподобання.

Слід також мати на увазі, що мікроекономіка акцентує увагу на раціональній поведінці в умовах ринку: вільний обмін через ринок. В цілому, теорія мікроекономіки розділяє ринкову та неринкову діяльність. Запам'ятаємо, що неринкова діяльність (nonmarket activity) – це така, що не фінансується коштами від продажу товарів або послуг на ринку. До неї, наприклад, можна віднести самообслуговування: готування їжі, ремонт помешкань, прання білизни тощо.

Ринкова взаємодія (market activity) має певні відмінності. Найголовнішим є те, що вона взаємна і вільна. Таким чином, сюди не відносяться крадіжки (це неринкова діяльність, тому що вона не є вільною з боку одного з учасників), подарунки (хоча і вільна, але не взаємна).

Ринкова взаємодія ґрунтується на понятті власності, або прав власності (property rights), – це привілеї на ексклюзивне використання ресурсів, у яких є загальна нестача. Доступ до цих прав у ринковому обміні складає мотивацію споживачів. Це, у свою чергу, створює також стимули і для виробників.

Аргументи

Економіка має один недолік, який відчутно зменшує її ефективність як науки. Від першого досвіду використання бюджету, що складається зі знайдених на вулиці 2 гривень, до жвавих розмов про економічні проблеми на комунальній кухні та біля кіоску тягнеться довгий шлях закріплення “економічного” світогляду. Внаслідок цього немає людини, яка б хоч раз витратила свої або чужі гроші і не вважала себе досвідченим економістом.

Економістам досить часто роблять зауваження відносно того, що знання економічної теорії не означає високих заробітків. Тут, однак, переплутані позиції економіста та підприємця. Вдалиий підприємець певний період може отримувати високі доходи і без ґрунтовних знань мікроекономіки. У той же час добре підготовлений економіст може і не знайти відповідної матеріальної компенсації.

Як приклад часто згадують текст Аристотеля про філософа Фалеса з м. Мілет, Греція – 636-546 рр. до н. е. [9, с. 7]. Останнього часто докоряли бідністю, яка свідчила про відсутність у його знаннях усякої користі. Що ж він? Займаючись метеорологією, Фалес передбачив покращення погодних умов та різке зростання у наступному році врожаю оливок. Він за дуже низькою ціною скупив усі преси для вироблення олії у містах Мілеті та Хіюсі. Коли прийшов сезон і разом з ним високий попит на обладнання, Фалес, користуючись кон’юнктурою, продав його за високими цінами. Таким чином, він довів, що для людини зі знаннями не важко бути багатого, якщо вона цього бажає.

Отже, наукові знання з мікроекономіки не обов’язково ведуть до фінансового успіху, але розуміння ринкового феномена приводить до більш високих індивідуальних доходів.

1.3 МЕТОДОЛОГІЯ МІКРОЕКОНОМІКИ: ГРАНИЧНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ: ГРАФІЧНЕ, АНАЛІТИЧНЕ, ТАБЛИЧНЕ; ОПТИМІЗАЦІЯ Й ВИЗНАЧЕННЯ РІВНОВАГИ ТОЩО. НОРМАТИВНА Й ПОЗИТИВНА ЕКОНОМІКА

Сучасна мікроекономіка припускає, що індивідууми переслідують свої власні інтереси. Це спрощення, але використовується як висхідна точка у поясненні економічних відносин. Мікроекономічна теорія ґрунтується на абстрактних **моделях**, які містять **припущення** про поведінку індивідів, що спрямовані на фіксацію певних співвідношень між економічними змінними.

Моделі використовуються для визначення того, як індивідууми (або ж інші економічні агенти) будуть поводитися у відповідь на

зміну їх економічного оточення. Наприклад, модель, яка сконструйована для пояснення рівня одружень та розлучень, має виходити з гіпотези про зменшення диференціації заробітної плати між жінками та чоловіками. Ця модель досліджує економічну мотивацію одружень, але ігнорує інші причини, за якими жінки виходять заміж. Модель виробничих можливостей у своєму загальному вигляді виходить з припущення про незмінну технологію виробництва того чи іншого товару.

Економічні моделі мають три базові компоненти: змінні, припущення щодо поведінки і параметри.

Змінні залежні (dependent variables) – економічні величини, які модель пояснює і визначає. Наприклад, модель ринкової взаємодії, що сконструйована для пояснення ціни й кількості товарів, що продаються та купуються.

Змінні незалежні (independent variables) – це такі, що впливають на змінні або їх обумовлюють.

Модель поведінки споживача буде використовувати як загальну змінну – кількість товару, який типовий споживач купує протягом місяця. Модель буде визначати всі відповідні незалежні змінні, що впливають на обсяг покупок: ціну, дохід споживача, його уподобання, ціни на товари-взаємозамінники, або взаємодоповнювачі. Але ж одночасне врахування усіх змінних часто значно ускладнює аналіз. Тому за певних умов економісти спрощують їх, відмовляючись від урахування впливу певних факторів та фіксуючи їх даний рівень.

Параметри моделі (model parameters) – незалежні змінні, які у спрощеному уявленні моделі прийняті фіксованими.

Припущення (assumptions) – використовуються для встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Наприклад: менеджери фірм бажають максимізувати прибуток. Модель прийняття рішення фірмою, яка максимізує прибуток, щодо ціни та обсягів виробництва розглядається, виходячи з припущення про незмінність технології, що використовується.

Розв'язок економічної моделі називається **рівновагою** (equilibrium) або рівноважним станом. Мається на увазі, що за умов встановлених припущень розв'язок моделі буде відображати такий стан, якого так чи інакше досягне система, оскільки саме за його умов задовольняються інтереси учасників взаємодії. Так воно і буде у реальності, якщо вірно поставлено задачу, коректно зроблені припущення та використано інформацію, яка порівняна.

У процесі мікроекономічного аналізу використовується певний інструментарій. Оскільки у подальшому ми будемо розглядати його більш докладно, зробимо тільки загальне роз'яснення його головних

позицій на прикладі умовної фірми, яка випускає популярні різнокольорові кульки з глини. Всього обсяг випуску складає Q (quantity) дюжин на рік, і вони продаються дюжинами за ціною p . Очевидно, якщо фірма продає стільки кульок, її річна **загальна** виручка (R – revenue або TR – total revenue) складе: $R = p \cdot Q$.

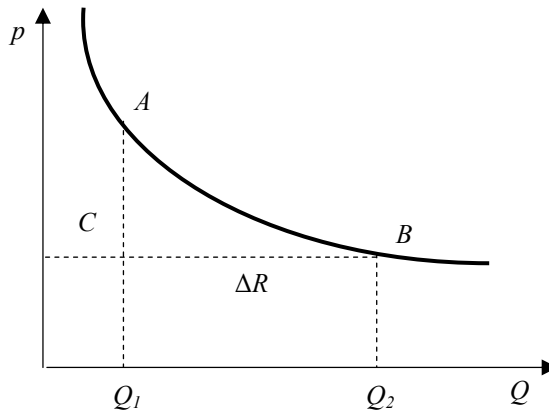
Якщо б ціна коливалася у зв'язку, наприклад, з коливанням моди, фірма орієнтувалася б на **середню** ціну, яка визначатиметься так:

$$\bar{p} = \frac{R}{Q}.$$

Коли за умов зростання обсягу реалізації (Q) ринкова ціна починає спадати, її рівень для кожного обсягу продажу визначатиметься у загальному вигляді, виходячи з рівняння

$$p = a - b \frac{1}{cQ} \quad \text{або} \quad p = a - b(cQ)^{-1}.$$

Те ж саме, але у термінах нелінійної залежності, зображено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Модель формування цін за умов зміни обсягів продажу

Площа фігури ABC на рисунку 1.2 – це додаткова виручка (ΔR), яку фірма отримуватиме при збільшенні обсягів реалізації від Q_1 до Q_2 .

Площа заштрихованої фігури на рисунку 1.2 – це додаткова виручка (ΔR), яку фірма отримуватиме при збільшенні обсягів реалізації від Q_1 до Q_2 .

$$\Delta R = \int_{Q_2}^{Q_1} [a - b(cQ)^{-1}]$$

Усі наведені вище формули і рисунок є аналітичними та графічними моделями, що використовуються у процесі здійснення мікроекономічного аналізу. Подібне може бути зображено і у табличній формі.

Слід зробити особливе зауваження щодо такого підходу до мікроекономічного аналізу як граничний або маргінальний аналіз.

Етимологічно поняття “граничний” йде від слова границя (маржа). В економіці “маржа” означає точку, де останню одиницю товару вироблено або спожито. Отже, гранична одиниця – це додаткова одиниця чого-небудь, наприклад, товару, витрат, прибутку тощо. У загальному випадку граничний аналіз являє собою аналіз зміни економічної ситуації за умов споживання (вироблення) граничної одиниці товару.

Граничний аналіз знаходиться в основі маргіналістської неокласичної теорії економіки, засновниками якої вважаються Д. Кларк (J.M. Clark), Ф. Еджворт (F.Y. Edgeworth), І. Фішер (I. Fisher), А. Маршалл (A. Marshall), В. Парето (V. Pareto), Л. Вальрас (L. Walras) та К. Віксел (K. Wicksell).

Оптимум (optimum) – найкраща ситуація або стан справ. Значна частина економічних досліджень звертається до дій споживачів, які прагнуть досягти оптимуму. Визначення того, що є оптимальним, вимагає суджень про те, що є або що має бути бажаним. В цілому, припускається, що задоволення бажань індивідів є метою економічної системи. У досягненні оптимуму суспільство обмежується наявними ресурсами. Так, індивіди діють у межах власного бюджету. У ситуаціях, де нам зустрічаються більш ніж одна мета, ми прагнемо досягти “optimum optimum” – найкращої з найкращих ситуацій [11, с. 311]. При цьому оптимізація буде використовуватися переважно у контексті визначення умов оптимуму.

Рівновага (equilibrium) – термін, який є запозиченим з фізики і який у цьому контексті досить зрозумілий. В економіці він репрезентує ситуацію, за умов якої жоден економічний агент або агрегований агент (наприклад, ринок в цілому) не має жодних стимулів до зміни економічної поведінки. По відношенню до фірми рівновага означатиме, що економічний агент не відчуває ніякого тиску або ніяких стимулів змінювати поточний рівень або стан економічної діяльності,

оскільки за умов властивих йому обмежень він не зможе покращити ситуацію у термінах будь-якого економічного критерію [11, с. 129].

Мікроекономіка може розглядатися у двох основних термінах, які не однаково відповідають на коло питань цієї галузі економічної теорії щодо уявлення про предмет науки, напрямів його аналізу, мети дослідження тощо. Це так звані позитивна й нормативна економіка.

Позитивна економіка (positive economics) відповідає на питання “Що відбувається?”, пов’язана з такими науковими висновками, які можуть бути підтверджені фактами, що вже мали місце в дійсності.

Нормативна економіка (normative economics) – економічний аналіз, який більшою мірою дає пояснення того, що має бути, ніж того, що є.

Зауважимо, що чіткої границі між цими концепціями мікроекономічної науки не існує. Соціально-економічна система динамічна у своєму прагненні досягнути рівноваги. Отже, будь-які рішення призводять до зміни рівноважного стану. Аналіз у напрямку передбачення, до якої рівноваги буде прагнути система, здійснюється, природно, у нормативній парадигмі, однак він має бути побудований на ґрунті позитивного аналізу.

Позитивний економічний аналіз – науковий підхід до аналізу економічного феномену. Головним чином він дає змогу зрозуміти, пояснити, передбачити.

Нормативний економічний аналіз використовується для визначення бажаності альтернативних здобутків, виходячи з ціннісних пріоритетів. Він виробляє рекомендації, що мають відношення до відповіді на питання: “Що буде?”, “Що необхідно зробити для досягнення певної мети?”.

1.4. МІКРОСИСТЕМА У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ. МАТРИЦЯ РИНКОВИХ ФОРМ. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ (ОЗНАКИ) РИНКІВ ДОСКОНАЛОЇ ТА НЕДОСКОНАЛОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Нестача обумовлює необхідність здійснення економічного вибору, тобто рішення щодо виробництва чи то продажу з метою отримання бажаного товару або послуги¹. Споживання є метою рішення індивіда, коли він прагне отримати найбільш бажані товари за умов обмежень, що обумовлюються його власним доходом. Споживання, таким чином, є різновидом економічної діяльності.

Другим головним різновидом економічної діяльності є виробництво – як процес перетворення вхідних ресурсів у товари для подальшого

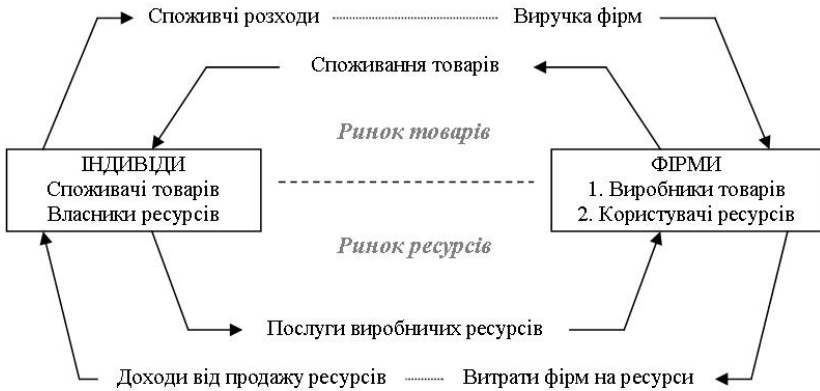
---

¹ У подальшому під поняттям “товар” будемо мати на увазі весь можливий спектр як товарів, так і послуг, якими обмінюються на ринку.

споживання. Виробництво може бути у формі зміни фізичної субстанції (виробництво хліба) або форми ресурсу (пошив одягу). Індивід, між тим, є тільки, певною мірою, абстрактним економічним агентом. Товар А він бажає отримати у точці В і не пізніше часу С. Отже, до виробничих перетворень має відношення переміщення товару (транспортування бананів з Африки) та його зберігання (запаси морозива для сезонної торгівлі влітку).

Третім різновидом економічної діяльності є обмін, коли товари “переміщуються” між власниками. Навіть у примітивних суспільствах індивідууми для задоволення своїх головних потреб повинні здійснювати трансакції з іншими. Пропорції обміну встановлюються цінами. Однак, коли витрати на таке переміщення надто значні, економіка “закривається”, виробляючи товари для внутрішніх потреб. Витрати, інші, ніж ціна, які з’являються у торгівлі товарами та послугами, називаються трансакційними витратами (transaction costs). Чим вища ступінь гетерогенності товарів та послуг, тим вищий рівень трансакційних витрат.

На рис. 1.3 представлено модель взаємодії економічних агентів у термінах мікроекономічної науки.

Рис. 1.3. Мікроекономічна модель взаємодії економічних агентів

Ринки можуть мати різні специфічні риси, що обумовлює і неоднакову поведінку на них економічних агентів. Ми ще будемо більш докладно зупинятися на відмінностях тих чи інших типів ринків (або на тих чи інших ринкових формах). Тут лише зупинимося на ознаках головних форм.

Так прийнято, що спершу розглядається ринок досконалої конкуренції (perfect competition market). Ринок вважається досконало конкурентним, якщо має місце наступне: (1) на ринку присутня велика кількість фірм, кожна з котрих займає незначну частку обсягу реалізації, (2) ці фірми на основі однакової технології виробляють гомогенний товар, (3) кожна фірма має досконалу інформацію про ринок і (4) немає бар'єрів входу-виходу. Прикладом такого ринку може бути ринок біржових товарів (зерно, метал, добрива, нафта тощо).

Полярним по відношенню до ринку досконалої конкуренції є монопольний ринок (monopoly). Монопольний ринок відрізняється тим, що: (1) на ньому присутня одна чи декілька фірм-продавців і багато споживачів, (2) продавці виробляють продукт, що не має близьких замінників (наприклад, ринок електроенергії, послуги елеваторів).

Між ними знаходиться така форма, як ринок монополістичної конкуренції (monopolistic competition market), якому властиві риси як досконалої конкуренції, так і монополії: (1) значна кількість покупців і продавців, (2) відсутність бар'єрів входу-виходу, (3) гетерогенність або певну ступінь унікальності продукту. Прикладом такого ринку може бути ринок канцелярських товарів, ринок хлібних виробів тощо.

РЕЗЮМЕ

Мікроекономіка досліджує закономірності поведінки суб'єктів ринкових відносин (в тому числі людей) як дії, пов'язані з вибором і організацією трансакцій для того, щоб забезпечити себе товарами і послугами. Нестача чогось спонукає індивідуумів робити вибір.

Ринки створюють умови для взаємодії і торгівлі між покупцями і продавцями. Така взаємодія визначає ціни, які у свою чергу розподіляють можливих постачальників товарів і послуг.

Передумовою ринкового обміну є право власності. Торгівля пов'язана з обміном правами власності. Індивідуум бажає торгувати, коли права, які він отримує в процесі торгівлі, можуть бути встановлені, уведений в дію і передані з невеликими витратами. Витрати, пов'язані з трансакцією, – це вартість ресурсів, використаних для того, щоб:

- визначити потенційного партнера;
- домовитися з ним;
- захистити права власності, отримані через торгівлю.

Значна частина мікроекономіки має справу з дослідженням теорії формування цін і їх впливу на прийняття рішень. Для теоретичних досліджень економісти будують моделі, які використовують як абстракції з метою визначення впливу нерепрезентативних ефектів.

Моделі дозволяють досліджувати взаємовідносини між перемінними і висувати гіпотези відносно того, як впливають зміни факторів на вартість економічних перемінних. Ці гіпотези далі перевіряються фактами, визначаючи практичну корисність моделей.

Позитивний аналіз намагається пояснити і зрозуміти економічні відносини. Нормативний аналіз на підставі аналізу вартісних суджень шукає пояснень змін в ресурсах, які використовуються для досягнення цілей.

ТЕРМІНИ

Нестача (scarcity)

Крива виробничих можливостей (production possibility curve)

Ціна (price)

Політична економія (political economy)

Економіка (economics)

Макроекономіка (macroeconomics)

Мікроекономіка (microeconomics)

Раціональна поведінка (rational behavior)

Неринкова діяльність (nonmarket activity)

Ринкова взаємодія (market activity)

Права власності (property rights)

Модель (model)

Змінні залежні (dependent variables)

Змінні незалежні (independent variables)

Параметри моделі (model parameters)

Припущення (assumptions)

Рівновага (equilibrium)

Загальні показники (total indicators)

Середні показники (average indicators)

Граничні показники (marginal indicators)

Оптимум (optimum)

Рівновага (equilibrium)

Позитивна економіка (positive economics)

Нормативна економіка (normative economics)

Трансакційні витрати (transaction costs)

Ринок досконалої конкуренції (perfect competition market)

Монопольний ринок (monopoly)

Ринок монополістичної конкуренції (monopolistic competition market)

ВПРАВИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ

---

1. Чому нульова ціна на товар могла б означати, що в ньому немає нестачі? Прикладом товару з нульовою ціною можуть бути голки з сосни, які впали й лежать під нею. Якщо фірма, яка обслуговує міські парки, почне продавати голки за позитивною ціною, чи не буде тут протиріччя?
2. Випишіть 3-4 послуги, які ви “постачаєте” собі чи членам своєї родини. Для кожної з цих послуг визначте, як вони могли б постачатися незалежним продавцем. Чому ви обрали шлях не купувати ці послуги, а виконувати власноруч?
3. Іноді товари, в яких нестача, не мають ціни (прикладом може бути забруднене повітря). Ті, хто живе в містах, де повітря забруднене, можуть бажати сплачувати за право дихати чистим повітрям. Чому важко встановити ціну на повітря, яким ми дихаємо, і використовувати дохід, щоб поліпшити його якість?
4. Наведіть приклади неринкової діяльності: взаємної, але не вільної; вільної, але не взаємної.
5. За умов, коли інші чинники незмінні, чи можна очікувати зменшення кількості вбивств, якщо більш жорстко буде використовуватися смертна кара? Якщо зменшиться податок на доходи кожної родини, чи призведе це до зростання рівня народжуваності?
6. Проаналізуйте з позитивної і нормативної точки зору факт введення грошової допомоги по безробіттю.
7. Як буде впливати на ситуацію на дорогах ефективне дотримання закону про ремені безпеки у водіїв?
8. Коли ви купуєте товар або послугу, ви дійсно набуваєте права їх використання певним шляхом. Зонування – це обмеження цілей, у яких земля може використовуватися. Уявіть, що ділянка землі може бути використана як житловий район. Як це вплине на ваше бажання купити цю землю, тобто зробити інвестиції?

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

---

1. Економічні моделі:
  - a) обмежені у використанні, оскільки не підлягають емпіричній перевірці;
  - b) обмежені відносно змінних, які прямо пов’язані одна з одною;
  - c) акцентовані на базових економічних відносинах завдяки абстрагуванню від складнощів реального світу;
  - d) не реалістичні і тому не мають практичних наслідків.

2. Які з наступних тверджень можна віднести до мікроекономіки:
- реальний внутрішній продукт зріс у минулому році на 2,5%;
  - безробіття складає 6,8% у поточному кварталі;
  - ціна на пшеницю у минулому році зменшилася;
  - у минулому році загальний рівень цін збільшився на 4%.
3. Які з наступних тверджень не мають відношення до мікроекономіки:
- оскільки мінімальна заробітна платня зросла, пан Д. Баранек вирішив піти працювати;
  - у минулому році рівень продуктивності праці в країні зменшився на 2,5%;
  - рішення фермера І. Голуценка про збільшення площі під сою було пов'язане із падінням ціни на боби сої;
  - комерційний банк "Процавайте гроші" підвищив ставку процента по споживчих позиках на 1%.
4. Що з наступного є реальним капіталом:
- пара панчіх;
  - вантажівка;
  - ощадний рахунок;
  - акція ВАТ "Оболонь";
  - футболка.
5. Якщо функція виробничих можливостей є прямою, це означає, що:
- два продукти продаються на ринку за однією ринковою ціною;
  - економічні ресурси досконало замінюють один одного у виробництві двох товарів;
  - два продукти однаково важливі для споживачів;
  - однакові кількості двох продуктів будуть вироблятися у кожній можливій точці функції.
6. Зображаючи криву виробничих можливостей, ми утримуємо постійним:
- пропозицію грошей;
  - індекс споживчих цін;
  - технологію і ресурси, що споживаються;
  - рівень споживання ресурсів.

Відомі наступні дані щодо виробничих можливостей двох країн:

Лимонія: виробничі можливості (альтернативи)

	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	<u>D</u>	<u>E</u>	<u>F</u>
Капітальні товари	5	4	3	2	1	0
Споживчі товари	0	10	18	24	28	30

Померанія: виробничі можливості (альтернативи)

	A	B	C	D	E	F
Капітальні товари	5	4	3	2	1	0
Споживчі товари	0	8	15	21	25	27

7. Якщо Померанія виробляє на рівні альтернативи D, альтернативна вартість третьої одиниці капітальних товарів складає:

- 3 одиниці споживчих товарів;
- 4 одиниці;
- 5 одиниць;
- 6 одиниць.

8. Якщо Лимонія виробляє на рівні альтернативи B, альтернативна вартість одинадцятої одиниці споживчих товарів складає:

- 10 одиниць капітальних товарів;
- 1/4 одиниці;
- 8 одиниць;
- 1/8 одиниці.

9. Припустимо, що ресурси, що їх використовують у Лимонії і Померанії, однакові за кількістю і якістю. Можна зробити висновок, що:

- Померанія має кращі технології, ніж Лимонія у виробництві обох видів товарів;
- Лимонія має кращі технології, ніж Померанія у виробництві обох видів товарів;
- Лимонія зростає з більшими темпами, ніж Померанія;
- Лимонія має кращі технології, ніж Померанія у виробництві споживчих товарів, але не капітальних.

10. Галузь краще за все визначається як група фірм, що:

- конкурують на ринку робочої сили;
- виробляють ідентичний або схожий продукт;
- використовують ідентичні виробничі технології;
- розташовані у межах однієї території.

Відомі наступні дані щодо виробничих можливостей двох країн:

Померанія: виробничі можливості, т

	A	B	C	D	E
Риба	8	6	4	2	0
Картопля	0	10	20	30	40

Лимонія: виробничі можливості, т

	A	B	C	D	E
Риба	16	12	8	4	0
Картопля	0	12	24	36	48

11. Внутрішня альтернативна вартість 1 т риби в Померанії складає:
- a) 10 т картоплі;
  - b) 2 т;
  - c) 4 т;
  - d) 5 т.
12. Внутрішня альтернативна вартість 1 т риби в Лимонії складає:
- a) 12 т картоплі;
  - b) 4 т;
  - c) 3 т;
  - d) 1 т.
13. Яке з наведених тверджень є вірним:
- a) Померанія має порівняльно переваги у вирощуванні картоплі, у той час як Лимонія має переваги у вилові риби;
  - b) Померанія має порівняльно переваги у вилові риби, у той час як Лимонія має переваги у вирощуванні картоплі;
  - c) обидві країни мають переваги у вилові риби;
  - d) обидві країни мають переваги у вирощуванні картоплі.
14. Якщо Лимонія і Померанія будуть повністю спеціалізуватися відповідно до їх порівняльних переваг, їх сукупний продукт буде дорівнювати:
- a) 48 т картоплі і 8 т риби;
  - b) 40 т картоплі і 16 т риби;
  - c) 36 т картоплі і 10 т риби;
  - d) 42 т картоплі і 12 т риби;
  - e) жодна відповідь не вірна.
15. Що з наступного краще описує концепцію “невидимої руки”:
- a) бажання постачальників ресурсів і виробників краще задовольнити власний інтерес автоматично задовольняє суспільні інтереси;
  - b) невзаємозамінність ресурсів посилює конфлікт між приватними і суспільними інтересами, що потребує втручання держави;
  - c) змішаний капіталізм є найкращою системою для подолання проблеми необмежених потреб споживання;
  - d) централізоване управління державою дозволяє краще розподіляти ресурси у капіталістичній економіці.
16. Нормативні твердження стосуються:
- a) фактів та теорій;
  - b) того, що має бути;
  - c) того, що вже має місце;
  - d) раціонального вибору на ґрунті порівняння витрат і прибутків.
17. Позитивні твердження стосуються:
- a) фактів та теорій;

- b) того, що має бути;
- c) раціонального вибору на ґрунті порівняння витрат і прибутків;
- d) всі варіанти підходять;
- e) тільки a) і c).

18. Льова каже, що встановлення податку на пиво обумовить зростання ціни на нього, а Світлана заперечує: "Податки мають бути встановлені на пиво, оскільки студенти вживають його забагато". Ми розуміємо, що:

- a) твердження Льови є нормативним, а Світлани - позитивним;
- b) твердження Світлани є нормативним, а Льови - позитивним;
- c) обидва твердження є нормативними;
- d) обидва твердження є позитивними.

19. Гроші не розглядаються як економічний ресурс тому, що:

- a) гроші не є чимось продуктивним;
- b) непрацюючі гроші не заробляють процентів;
- c) умови торгівлі можуть бути визначені на немонетарній основі;
- d) гроші не є безкоштовним подарунком природи.

20. Крива виробничих можливостей ілюструє базовий принцип, який полягає у тому, що:

- a) виробництво більш ніж одного будь-якого товару буде з часом все менше і менше вимагати відмови від інших товарів;
- b) економіка буде автоматично обирати такий рівень виробництва, за котрим всі ресурси будуть задіяні;
- c) коли використовуються усі ресурси економіки, більше одного товару може бути вироблено, якщо зменшиться виробництво іншого товару;
- d) економічна потужність виробляти зростає пропорційно кількості населення.

21. Поняття граничних витрат означає:

- a) максимальний рівень, що його може досягнути величина витрат на виробництво;
- b) мінімальний рівень, що його може досягнути величина витрат на виробництво;
- c) процентну зміну витрат внаслідок зміни обсягів виробництва;
- d) абсолютна величина відхилення величини витрат від середнього значення;
- e) додаткові витрати, що пов'язані із випуском ще одної одиниці продукції.

22. До нормативної економіки можна віднести наступне:

- a) зростання курсу долара є причиною зростання цін на споживчі товари;
- b) вартість проїзду у маршрутних таксі залежить від цін на бензин;

- c) якщо уряд введе квоти на імпорт, курс долара може зменшитися;
  - d) зарплата працівників пов'язана із продуктивністю їх праці;
  - e) інфляція зменшує реальні доходи населення.
23. До позитивної економіки можна віднести наступне:
- a) вибори глави держави можуть мати негативні ефекти у фінансовій сфері;
  - b) введення податку на товар обумовить зростання його ціни;
  - c) у перехідних економіках слід пом'якшувати податковий тиск;
  - d) рівень споживання був би вище, коли б доходи населення зросли;
  - e) жодне не можна віднести.
24. Альтернативна вартість – це:
- a) вартість товару, що оцінена у твердій валюті;
  - b) вартість товару, що ще не був проданий;
  - c) найменша вартість товарів чи послуг, якщо різні продавці встановлюють неоднакові ціни на один і той же товар;
  - d) кількість інших товарів або послуг, від яких треба відмовитися, щоб придбати даний товар;
  - e) синонім слова “ціна”.
25. Розподіл ресурсів в економіці (за умов даного їх обсягу) є ефективним, якщо в економіці:
- a) існує можливість виробляти більшу кількість якого-небудь товару або послуг без скорочення випуску інших товарів;
  - b) існує можливість виробляти більшу кількість якого-небудь товару або послуг тільки разом із скороченням випуску інших товарів;
  - c) існує можливість виробляти більшу кількість якого-небудь товару або послуг без використання вичерпуваних ресурсів;
  - d) рівень безробіття не перевищує 5%;
  - e) рівень безробіття не перевищує 6,2%.
26. Пакет угод, за допомогою яких продавці і покупці товарів та послуг вступають у контакт з приводу купівлі-продажу даних товарів та послуг – це:
- a) пов'язано із боротьбою за ринки збуту;
  - b) обов'язково призведе до втручання держави;
  - c) відповідає поняттю “ринок”;
  - d) називається пакетним замовленням;
  - e) норми юридичного забезпечення господарчої діяльності.
27. Альтернативні витрати на утримання басейну “Му-му” – це:

- a) ціна усіх витрат у наступному році;
  - b) вартість усіх інших товарів та послуг, від яких треба відмовитися заради утримання басейну;
  - c) оплата персоналу басейну та його охорони;
  - d) частка витрат на утримання, що не сплачується у цьому році;
  - e) всі відповіді невірні.
28. Яке з наведених тверджень є вірним:
- a) знаючи стан економіки, який ілюструється точкою на лінії виробничих можливостей, можна відповісти на питання, на чій потреби орієнтована економіка;
  - b) економісти пропонують стимулювати зростання безробіття для того, щоб забезпечити резерви майбутнього розвитку;
  - c) якщо економіка ефективна, в ній не працює закон спадної продуктивності факторів виробництва;
  - d) в економіці, якщо вона рухається вздовж кривої виробничих можливостей, змінюються альтернативні витрати;
  - e) усі твердження не є вірними.
29. Яке з наведених тверджень є невірним:
- a) нестача ресурсів пояснюється необмеженістю матеріальних потреб людей;
  - b) крива виробничих можливостей ілюструє рідкість, альтернативну вартість і альтернативний вибір;
  - c) якщо в моделі виробничих можливостей економіка знаходиться за межами виробничих можливостей, вона недостатньо ефективно використовує свої ресурси;
  - d) політика, що відкидає принципи вільної конкуренції, означає, що держава мало втручається у економіку;
  - e) усі відповіді невірні.